

Dienraščio „Lietuvos Rytas“ turinio kokybės pokyčiai 1990–2000 metais

Rūta Merkytė

Bakaluro studijų absolventė

Vilniaus universitetas, Komunikacijos fakulteto Žurnalistikos institutas

El. paštas: r.merkyte@students.uu.nl

Straipsnyje apžvelgiama dienraščio „Lietuvos rytas“ turinio kokybė ir jos pokyčiai nuo Nepriklausomybės atkūrimo (1990 m.) iki 2000 m. Remiantis kiekybiniais kriterijais siekiama iširti, kaip tiriamuoju periodu keitėsi naujienų santykis viename įtakingiausių dešimtmečio leidinių pagal tematiką, „kietųjų“ ir „minkštųjų“ žinių santykis. Šie pokyčiai siejami su ekonominiais, politiniais ir socialiniais visuomenės raidos ypatumais. Atsižvelgta į žiniasklaidos funkcijų kaitą, t. y. informacijos ir pramogos liejimąsi ir šios tendencijos įtaką dienraščio turiniui.

Esminiai žodžiai: bulvariniai laikraščiai, informavimas, „kietosios“ žinios, kokybinė spauda, laikraščiai, „minkštosios“ žinios, pramoga, tabloidas, tematika, žiniasklaidos funkcija.

Įvadas

XX a. pabaigos laikraščių raida leidžia pastebėti, kaip skiriasi informacijos turinys, priklausomai nuo žiniasklaidos priemonių tipų. Donald Matheson teigia, kad laikraščių turinys, palyginti su kitomis žiniasklaidos priemonėmis, yra informatyvesnis, teikiantis daugiau faktinės informacijos¹. Tačiau ir laikraščių turinys, kai tobulėja technologijos, bet mažėja lėšos iš prenumeratos ir – svarbiausia – sparčiai auga vidinė ir išorinė

¹ MATHESON, Donald. *The International Encyclopedia of Communication* [interaktyvus]. Dresden University of Technology. [Berlino], 2008 [žiūrėta 2009 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: http://www.communicationencyclopedia.com/public/tocnode?query=newspapers&widen=1&result_number=6&from=search&id=g9781405131995_chunk_g978140513199519_ss38-1&type=std&fuzzy=0&slop=1.

konkurencija, keičiasi. Bobas Franklinas skiria keturias pagrindines kaitos tendencijas:²

- Mažėja naujienų, ypač iš užsienio, kiekis;
- Faktinę informaciją keičia nuomonės, naujienas – istorijos;
- *Kokybiniai laikraščiai* pradeda publikuoti *tabloidams* įprastas su žymiais asmenimis susijusias istorijas arba perima *tabloidams* būdingą stilių;
- Keičiantis *kokybinių laikraščių* formatui, pradeda keistis ir šių laikraščių turinys.

Žiniasklaidos priemonės turinio kokybė nėra tiksliai apibrėžta sąvoka. Lutz M. Hagen siūlo politinės žiniasklaidos turinio kokybės vertinimo kriterijus ir teigia, kad „turinio kokybė siejama su tam tikrų turinio normatyvinių reikalavimų laikymusi. <...> Šių standartų branduolys yra suformuotas profesinės teorijos ir žurnalistikos praktikos (žiniasklaidos etikos, padarumo laikymosi, žinių standartų), <...> visuomenės intereso, kuriam žiniasklaida turi tarnauti“³. Tačiau taip susiduriama su problema, kadangi įvertinti, pavyzdžiui, padarumo ir etikos laikymąsi, nėra paprasta. Vertinant pagal šiuos aspektus, net vieną publikaciją galima įvertinti nevienareikšmiškai.

Dėl šios priežasties žiniasklaidos turinio kokybė dažnai pirmiausia siejama su joje pateikiamos žinių visumos kokybe. Tačiau ir čia vertinimas gali būti dvilypis. Adam Jacobsson ir Eva-Maria Jacobsson išskiria klasikinį ir liberalųjį požiūrį vertinant informacijos kokybę⁴. Vadovaujantis liberaliuoju požiūriu, negalėtume vertinti laikraščio turinio kokybės. Jau

² FRANKLIN, Bob. *Pulling Newspapers Apart: analysing print journalism*. New York, 2008, p. 14.

³ HAGEN, Lutz M. *The International Encyclopedia of Communication* [interaktyvus]. Dresden University of Technology. [Berlin], 2008 [žiūrėta 2009 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: http://www.communicationencyclopedia.com/public/tocnode?query=content+quality&widen=1&result_number=1&from=search&id=g9781405131995_chunk_g978140513199521_ss63-1&type=std&fuzzy=0&slop=1.

⁴ JACOBSSON, Adam; JACOBSSON Eva–Maria. *The International Encyclopedia of Communication* [interaktyvus]. Dresden University of Technology. [Berlin], 2008 [žiūrėta 2009 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: http://www.communicationencyclopedia.com/public/tocnode?query=news+quality&widen=1&result_number=1&from=search&fuzzy=0&type=std&id=g9781405131995_chunk_g978140513199522_ss2-1-&slop=1.

vien tai, kad leidinys egzistuoja (auditorija prenumeruoja, reklamos užsakovai perka reklaminį plotą), suponuoja mintį, kad jis yra kokybiškas, o turinio kokybė yra rinkos suformuotų poreikių išraiška. Kitas, klasikinis, požiūris susijęs ne tik su auditorijos interesais, bet ir su žurnalistinės veiklos standartais. Geros kokybės žinios yra naudingos piliečiams priimant sprendimus, skatina visuomenės pažangą, tam tikrais atvejais ekonominį progresą, jos privalo būti tikslios ir patikimos.

Tikslesnį geros kokybės laikraščių turinį nusako terminas *kokybinė spauda*, nurodanti tam tikrus žinių pateikimo standartus, naujienų atrankos kriterijus, dominuojančią žinių tematiką ir kitus bruožus, pagal kuriuos vertinama leidinių kokybė.

Laikraščių tipai pagal turinį

Laikraščių tipai mokslinėje literatūroje dažniau skirstomi pagal periodiškumą (dienraščiai, savaitraščiai ir kt.) bei auditoriją (universalieji, specializuotieji arba, geografinė prasme, nacionaliniai ir regioniniai) nei pagal turinį. Spaudos turinio kokybės klausimai apskritai nėra taip išsamiai nagrinėjami, kaip kai kurie jų lemiantys veiksniai, tokie kaip objektyvumas, nešališkumas ir pan. Paprastai labiausiai analizuojami du pagrindiniai laikraščių tipai: *bulvariniai leidiniai* bei *tabloidai* (nors tai nėra tapačios sąvokos) ir *kokybinė spauda* (*quality press*; tokio tipo leidinys Vakarų autorių literatūroje taip pat įvardijamas terminu *broadsheet*). Augant sensacijų ir pelno siekimo tendencijoms, atsiranda tarpinis šių dviejų tipų variantas, literatūroje įvardijamas kaip *broadloid*⁵.

Jungtinės Karalystės, JAV bei Vakarų Europos literatūros šaltiniai sąvokas *bulvariniai leidiniai* ir *tabloidai* vartoja skirtingomis reikšmėmis. *Tabloido* apibrėžimas turi keletą reikšmių. Maria Elizabeth Grabe nurodo, kad *tabloidas* pirmiausia įvardija kompaktišką laikraščio formatą⁶.

⁵ FRANKLIN, Bob; HAMER, Martin; HANNA, Mark; KINSEY, Marie; RICHARDSON, John E. *Key Concepts of Journalism Studies*. London, 2005, p. 28.

⁶ GRABE, Maria Elizabeth. *The International Encyclopedia of Communication* [interaktyvus]. Dresden University of Technology. [Berlin], 2008 [žiūrėta 2009 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: http://www.communicationencyclopedia.com/public/tocnode?query=tabloids&widen=1&result_number=2&from=search&id=g9781405131995_chunk_g978140513199525_ss1-1&type=std&fuzzy=0&slop=1.

Tuo tarpu *bulvariniai leidiniai* taip pat dažniausiai priskiriami *tabloidams*, tačiau vienareikšmiškai nepabrėžiant jų formato ir remiantis turinyje pateikiama vien pramoginio pobūdžio informacija. Tad *tabloidais* vadinami mažesnio formato laikraščiai, turintys ir specifinį turinį, kuris įprastai net ir reikšmingas naujienas pateikia kiek įmanoma paprasčiau, padaro iš jų savotišką pramogą; tuo tarpu *bulvariniai laikraščiai* apibūdinami tik pagal turinį. Šiuose leidiniuose, kitaip nei kokybėje žiniasklaidoje, dominuoja ne vadinamosios sprendimams įtakos darančios „kietosios“ žinios⁷, bet tos, kurios tenkina buitinių smalsumą. *Tabloidai*, kitaip nei *bulvariniai laikraščiai*, gali publikuoti – ir dažnai publikuoja – rimtas žinias, tačiau pateikia jas kitokia forma nei *kokybiniai leidiniai*. Ir *tabloidai*, ir ypač *bulvariniai leidiniai* dažnai nesilaiko žurnalistų etikos normų, taip pat dažnai pažeidžia šalyje galiojančius teisės aktus, reguliuojančius viešosios informacijos rinkimą, apdorojimą ir pateikimą. Tokio pobūdžio leidiniai orientuoti ne į išsamų faktų pateikimą ir jų analizę, bet pagrįsti gandais ir nuomonėmis, emociniais vertinimais. Atitinkamai juose pasiskirstęs ir naujienų santykis pagal tematiką.

Atkreiptinas dėmesys į bulvarinės žiniasklaidos leidinių leksiką, naujienų pateikimo manierą. *Kokybiniai leidiniai* naujienoms pateikti paprastai renkami neutralius žodžius. *Bulvarinėje spaudoje* vartojama leksika apeliuoja į subjektyvų vertinimą, iškart pateikia „teisingas“ interpretacijas. Tokiuose laikraščiuose yra daug emocinį vertinamąjį atspalvį suteikiančių žodžių tiek antraštėse, tiek pačiose publikacijose. Kylančios kainos paprastai kam nors „smogia“, pasitikėjimas kuo nors „griūva“. Tačiau tokios leksikos daugėja ir kokybinėje spaudoje. Dažnai tam, kad pateikiama informacija sudomintų potencialius skaitytojus, pasirenkamas toks naujienų pateikimo būdas, kuris tarsi rodo emocinę pranešimo svarbą ir ypatingą reikšmę skaitytojui.

Stephan Russ-Mohl teigia, kad nors komunikacijos sričių specialistams terminas *kokybinė spauda* atrodo aiškus, jis taip pat apibrėžiamas gana nelengvai. Tačiau „yra nerašytas susitarimas, kad laikraščiai ir žurnalai kokybiniais vadinami tada, kai jie skirti inteligentijai, tai yra, <...> sprendimų priėmėjams; dažniau yra nacionaliniai nei regioniniai; sutei-

⁷ Vaišnys Andrius, *Profesionalioji žurnalistika*, Vilnius, 1992.

kia platų ir išsamų naujienų ir esminės informacijos, reikalingos toms naujienoms suvokti, spektrą⁸.

Kokybinis laikraštis Vakarų literatūros šaltiniuose apibūdinamas sąvoka *broadsheet*. Paprastai jie skiriami nacionalinei auditorijai ir susitelkia ties nacionalinėmis naujienomis; laikoma, kad „kokybinių laikraščių pateikiama informacija įprastai susideda iš politinių ir diplomatinė naujienų, naujienų iš karo zonų bei sporto naujienoms skirto paskutinio puslapio“⁹. Tokiais laikraščiais, visiškai atitinkančiais minėtus apibūdinimus, galima vadinti gerai žinomus pasaulyje leidinius „The Financial Times“, „The Daily Telegraph“ (Jungtinė Karalystė), „The Washington Post“ (JAV). Šiuose laikraščiuose publikuojama informacija yra daugiausiai ne pramoginė, o žinių, reikalingų sprendimams priimti, šaltinis.

Tad veikiausiai „The Sun“ apie pakilusias elektros energijos kainas buitiniams vartotojams rašys pasitelkdamas vieno žmogaus istoriją, o „The Financial Times“ pateiks statistinės informacijos su kainų variacijomis pastaraisiais metais bei specialistų komentarais. Taip „The Sun“ iškart pateiks subjektyvią vieno ar kelių asmenų nuomonę, o „The Financial Times“ – faktus, kuriais remdamasis skaitytojas galės susidaryti nuomonę pats. Kita vertus, *kokybiniuose laikraščiuose* kaip atskiras žanras spausdinami ir redakcijos komentarai, šiaip ar taip išreiškiantys redakcijos poziciją tam tikrais klausimais.

„Lietuvos ryto“ turinio kokybės pokyčių 1990–2000 metais analizės metodologija

Dešimtmetį galima laikyti ilgu laikotarpiu, tačiau, kita vertus, pasirinktas laikotarpis atskleidžia reikšmingesnius leidinio turinio pokyčius vertybinės orientacijos prasme, publikacijų tematikų bei jų santykio prasme, leidžia tiksliau įvardyti leidinio tipą pagal jame publikuojamą in-

⁸ RUSS-MOHL, Stephan. *The International Encyclopedia of Communication* [interaktyvus]. Dresden University of Technology. [Berlin], 2008 [žiūrėta 2009 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: http://www.communicationencyclopedia.com/public/tocnode?query=quality+newspapers&widen=1&result_number=3&from=search&id=g9781405131995_chunk_g978140513199522_ss3-1&type=std&fuzzy=0&slop=1.

⁹ FRANKLIN, Bob; HAMER, Martin; HANNA, Mark; KINSEY, Marie; RICHARDSON, John E. *Key Concepts of Journalism Studies*. London, 2005, p. 29.

formaciją. Nagrinėjama dešimtmetį galima sieti su svarbiais visuomenės pokyčiais, politinės santvarkos kaita, didelėmis ekonominėmis permaitomis, nes tai taip pat buvo turinį lemiantys veiksniai.

Tyrimo imtis – vienas mėnuo kiekvienais tiriamaisiais metais (iš viso 11 mėnesių). Todėl tirti visi 1990–2000 metų lapkričio mėnesį išleisti dienraščio „Lietuvos rytas“ numeriai; imties tūris – 252.

Šios turinio analizės tikslas – ištirti dienraščio „Lietuvos rytas“ 1990–2000 metų lapkričio numerius pagal juos sudarantį turinį¹⁰, remiantis publikacijų pagal tematiką santykiu, „kietųjų“ ir „minkštųjų“ žinių santykiu bei jų kaita, jų tarpusavio ryšiais (koreliacijomis). Rezultatai interpretuojami: siekiama išvelgti ryšį tarp duomenų pokyčių ir susieti juos su tuometine Lietuvos situacija ar kitais veiksniais, galėjusiais lemti pokyčius. Toks interpretuojamasis žingsnis naudingas stebint, kaip dienraštis „Lietuvos rytas“ fiksuoja kasdieninę šalies situaciją ir kaip jo turinys kinta – priklausomai tiek nuo pačios šalies situacijos, tiek nuo įvairių kitų veiksnių. Tokia priklausomybė abipusė: situacija verčia dienraštį prisitaikyti prie aplinkybių, o dienraštis kartu dalyvauja šalies gyvenime informuodamas visuomenę ir formuodamas viešąją nuomonę. Tačiau būtina atsižvelgti ir į tokio interpretavimo sąlygiškumą: kadangi tirtas vienas kiekvienų metų mėnuo, atsiranda rizika tendencijas, kurios galėjo būti būdingos tik vienam metų mėnesiui, apibendrintai pritaikyti visiems tiriamiesiems metams. Kad tokių apibendrinimų būtų išvengta, interpretuojant duomenis pabrėžiama, jog išvados galioja būtent tiriamajam mėnesiui – tačiau jos galimai reprezentuoja kryptingas atitinkamų metų „Lietuvos ryto“ turinio kaitos tendencijas.

Tyrimo rezultatai

Atliekant dienraščio turinio analizę, pasirinktos šešios grupės pagal publikacijų temas: politika, ekonomika¹¹, kultūra, sportas, kriminalai, pramoginė informacija¹². Procentinius jų pokyčius bendrajame naujienų kontekste iliustruoja 1 lentelė.

¹⁰ Tik redakcinę informaciją.

¹¹ Kartu su verslo naujienomis.

¹² Pramoginei informacijai priskiriamos publikacijos apie populiariąją kultūrą, įžymių žmonių gyvenimo būdą, pramoginius renginius, taip pat horoskopai ir panaši redakcinė informacija.

1 lentelė. Publikacijų skaičius pagal tematiką ir jų santykis bendrame aktualijų kontekste dienraštyje „Lietuvos rytas“ 1990–2000 m. lapkričio mėn.

Metai	Politika	Ekonomika	Kultūra / Mokslas	Sportas	Kriminalai	Pramoginė informacija
1990	118 / 34,30%	93 / 27,03%	72 / 20,93%	38 / 11,05%	16 / 4,65%	7 / 2,03%
1991	150 / 29,59%	146 / 28,80%	120 / 23,67%	68 / 13,41%	15 / 2,96%	8 / 1,58%
1992	383 / 42,56%	190 / 21,11%	125 / 13,89%	154 / 17,11%	27 / 3,00%	21 / 2,33%
1993	575 / 30,70%	387 / 20,66%	328 / 17,51%	345 / 18,42%	137 / 7,31%	101 / 5,39%
1994	804 / 26,26%	723 / 23,61%	566 / 18,48%	459 / 14,99%	259 / 8,46%	251 / 8,20%
1995	777 / 24,44%	600 / 18,87%	681 / 21,42%	608 / 19,13%	325 / 10,22%	188 / 5,91%
1996	766 / 23,14%	685 / 20,69%	548 / 16,55%	548 / 16,55%	423 / 12,78%	341 / 10,30%
1997	852 / 27,83%	539 / 17,61%	432 / 14,11%	502 / 16,40%	410 / 13,39%	326 / 10,65%
1998	670 / 20,50%	560 / 17,14%	434 / 13,28%	567 / 17,35%	475 / 14,53%	562 / 17,20%
1999	661 / 19,92%	644 / 19,41%	363 / 10,94%	537 / 16,18%	505 / 15,22%	608 / 18,32%
2000	643 / 20,19%	552 / 17,34%	254 / 7,98%	586 / 18,40%	509 / 15,99%	640 / 20,11%

Taigi 1990 metais dienraštyje „Lietuvos rytas“ dominavo politinės, ekonominės ir kultūrinės publikacijos. Tai paaiškintų laikotarpio kontekstas. Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę buvo reikalinga nauja teisinė bazė, kilo daug diskusijų dėl pamatinių vidaus ir tarptautinės politikos formavimo principų. Tai ir buvo pagrindinės politinių publikacijų temos. Vėliau politines aktualijas ir politiką apskritai pradėta sieti su tam tikromis asmenybėmis, į antrą planą nustumiant politinių partijų ideologijas ir programas. Tai ypač aiškiai iliustruoja su politika susijusios publikacijos po Seimo rinkimų 1996 metų spalio 20 d. pirmojo turo, kurį didele

persvara laimėjo konservatorių partija. Iš publikacijų turinio matyti, kad konservatorių partiją imta sieti su keliomis pagrindinėmis asmenybėmis, tarp kurių dažniausiai buvo minimi Gediminas Vagnorius, Vytautas Landsbergis ir Andrius Kubilius.

Dar 1995 m. lapkričio numeriuose pastebėta, kad „Lietuvos rytas“ pradeda krypti nuo esminių politinių problemų nagrinėjimo prie atskirų politikoje dalyvaujančių asmenų, pagrindinėje laikraščio dalyje spausdinant su politika ar politine ideologija visiškai nesusijusius interviu bei kitokias publikacijas apie politikų šeimas, jų gyvenimo būdą ir panašiai. Pavyzdžiui, 1995 m. lapkričio 25 dienos numeryje spausdinamas interviu su tuometinio Ministro Pirmininko žmona: „B. Šleževičienė: visada žinojau, kad vyras gyvens karjerai“¹³. Ši publikacija išspausdinta pirmajame „Lietuvos ryto“ puslapyje, tarsi tai būtų pagrindinė naujiena. Taip informacija apie politiką, ekonomiką, kultūrą virsta pramogine informacija, kuria siekiama sudominti kuo daugiau skaitytojų arba naudoti politinei reklamai ar antireklamai.

1999 metų spalį Lietuva parafavo sutartis su „Williams International“ dėl bendrovės „Mažeikių nafta“ privatizavimo. Šis įvykis „Lietuvos ryte“ buvo aprašomas ir lapkričio mėnesį, labiausiai siejant jį su dalyvavusiomis asmenybėmis, o ypač su tuometiniu Ministru Pirmininku Rolandu Paksu, nei su pačia problema. Dalis šių publikacijų turėjo vienokio ar kitokio vertinamojo atspalvio. Pastebima, kad publikacijose politine tematika pradėjo trūkti analizės, koncentruojantis ne į politikoje dalyvaujančius asmenis, o į problemas ir politinę ideologiją iš esmės. Vis dėlto publikacijos politine tematika visuomet buvo svarbiausios „Lietuvos ryte“ ir dažniausiai tapdavo pagrindinėmis dienos naujienomis. Joms buvo ir išliko skirti pirmieji dienraščio puslapiai.

Dienraštyje buvo publikuojama politinių aktualijų ne tik iš Lietuvos. Didžiąją dalį užsienio naujienų iki 1996 metų taip pat sudarė politinės aktualijos daugiausiai iš buvusio Sovietų Sąjungos bloko, Rytų ir Vidurio Europos (buvusio Varšuvos pakto) šalių, vėliau – iš daug platesnio geografinio spektro. Šios naujienos buvo susijusios su įvairiose šalyse vykstančiais rinkimais, Rusijos ir Vakarų Europos bei JAV diplomatiniais

¹³ Nr. 277, p. 1, tęsinys nukeltas į kitą puslapį.

santykiais ir panašiomis temomis. Analizuojamo laikotarpio pradžioje daug straipsnių politinė tematika buvo perspausdinta iš kokybinės Vakarų spaudos: „The New York Times“ (JAV), „Die Welt“ (Vokietija), „The Independent“ (Jungtinė Karalystė), „Focus“ (Vokietija), „Le Nouvel Observateur“ (Prancūzija), „Rzeczpospolita“ (Lenkija) ir kitų. Nuo 1995 metų tokių publikacijų pradėjo mažėti, pagrindines užsienio politines naujienas komentuodavo „Lietuvos ryto“ apžvalgininkai, o kitos aktualijos apsiribodavo trumpomis žinutėmis. Tuo laikotarpiu užsienio informaciją teikdavo 2 nuolatiniai bendradarbiai – iš Berlyno ir iš Varšuvos.

Kita reikšminga publikacijų grupė – ekonominės aktualijos. Santykinai daugiausia ekonomikos naujienų dienraštis publikavo analizuojamo laikotarpio pradžioje. Tai pirmiausia sietina su laikmečio kontekstu. Atkūrus Nepriklausomybę, šalyje prasidėjo naujas ekonomikos raidos etapas, reikalaujantis kitokios nei buvusi prieš tai ekonominės politikos. Svarbią vietą čia užėmė ekonomikos reforma, kadangi Lietuvai teko iš esmės persitvarkyti iš centralizuoto komandinės ekonomikos ūkio ir priimti rinkos ekonomikos taisykles, t. y. suformuoti reikalingą įstatymų bazę bei institucijas, kurios tiktų rinkos ekonomikos modeliui.

Tiriamąjį laikotarpį pradžioje „Lietuvos ryto“ ekonomikos publikacijose privatizacijos, denacionalizavimo, bankų bei finansų, energetikos, transporto ir kitų sistemų pertvarkymas buvo bene plačiausiai nagrinėjamos ekonominės problemos, labai dažnai siejamos ir su politika. Nemažai pasako ir tai, kad „Vartai“ buvo viena iš pirmųjų dienraštyje atsiradusių nuolatinų rubrikų.

Ekonominėmis temomis iki 1994 metų reguliariai rašė ne tik žurnalistai, bet ir profesionalūs ekonomistai, apžvelgdami ir analizuodami ne tik Lietuvos ekonomiką, bet ir tarptautinės ekonomikos tendencijas – valiutų kursų pokyčius, fiskalinę atskirų šalių politiką. Pavyzdžiui, 1993 metų lapkričio 3 d. publikacija „Europos valiutos institutas bus Frankfurturte, bet markė silpsta“¹⁴, tų pačių metų 19 d. publikacija „Mastrichto sutarties skersvėjai Europos Bendrijos valstybes verčia unifikuoti savo

¹⁴ Nr. 215, p. 11, autorius Gitanas Nausėda.

pinigų politiką¹⁵. Tokie ir panašūs straipsniai buvo skirti ne tik išsamiai informacijai apie ekonominius įvykius pateikti, bet ir jai analizuoti bei profesionaliai komentuoti. Ekonominės aktualijos iš užsienio būdavo publikuojamos ir priede „Rytai–Vakarai“, perspausdintos ir iš jau minėtų kokybinių dienraščių ir savaitraščių bei žurnalų. 1994 metų lapkričio mėnesį priedas „Vartai“ turėjo atskirų rubrikų, susijusių su konkrečia sritimi: aktualijos, bankai, finansai, biržos, ekonomika ir politika, kompanijos, kompiuterika¹⁶.

Vėliau publikacijų ekonomine tematika, kaip ir politine, pradėjo palaipsniui mažėti. Analitinė ekonominė informacija vis dažniau užleisdavo vietą verslo pranešimams apie atskirų įmonių veiklą, jų jungimąsi, plėtimąsi. Kitaip tariant, nuo 1995 metų pastebėtas laipsniškai mažėjantis dėmesys makroekonominių rodiklių analizei ir problemoms palyginti su buvusiu prieš tai. Ekonomistų publikacijų „Vartuose“ taip pat mažėjo, kol galiausiai jos visiškai išnyko. Jų skaičiaus mažėjimas pastebimas 1995–1996 metais, o tai sutampa su makroekonomikos stabilizavimosi pradžia bei atsigavimu. Daugiau ekonominių aktualijų laikraštis spausdino 1999 metais, kai pradėjo mažėti Lietuvos BVP, nuostolių padarė Rusijos krizė, privatizuota bendrovė „Mažeikių nafta“ – tačiau nebepateikiama nei tiek faktinių duomenų, nei analizės, kiek anksčiau, arba požiūris į problemą supaprastintas (pavyzdžiui, straipsnyje „Astrologo žvilgsnis į „Mažeikių naftą“ ir Lietuvos ekonomiką“¹⁷).

Panašios kaitos tendencijos būdingos dienraščio publikacijoms kultūrine tematika. 1990–1991 metais jos užėmė nemažą laikraščio dalį. 1990 metais netgi reklaminiai skelbimai būdavo susiję su kultūra: kvietimai į koncertus, teatrų repertuarai ir panašiai. Spausdinamos spektaklių, knygų recenzijos, 1991 metais lapkričio numeriuose buvo savaitinė rubrika „Mažasis savaitės esė“. Šiam teminiam blokui darbe priskirtos ir publikacijos, susijusios su naujienomis iš mokslo sričių. 1990 metų lapkričio numeriuose publikacijų apie mokslą nerasta, tačiau jau 1991 metais atsiranda nauja rubrika „Pasaulis“, kurioje, be pagrindinių politinių nau-

¹⁵ Nr. 225, autorius tas pats.

¹⁶ Publikacijos šiame priede dėl savo pobūdžio dažniausiai priskiriamos kultūros ar mokslo kategorijai.

¹⁷ Nr. 260, p. 12.

jienu, buvo pristatomos ir naujienos iš įvairių mokslo sričių. Pastarosios iki 1995 m. taip pat dažnai buvo perspausdinamos iš užsienio spaudos, pavyzdžiui „Science“ (JAV), Japonijos, Europos žurnalų bei laikraščių. Tokių straipsnių „Lietuvos rytas“ perspausdino nemažai, nekeisdamas jų kalbos ir perdėm populiarių stilių, kaip buvo daroma vėliau. Dalis mokslo, ypač technologijų, naujovių buvo publikuojamos prieduose „Greitkelis“ ir „Vartų“ skiltyje „Kompiuterika“. Nuo 1997 metų mokslui skirtų publikacijų priede „Rytai–Vakarai“ beveik neliko. Jos buvo perkeltos į rubriką „Margas pasaulis“ ir pristatomos kaip pikantiškos žinios kiek įmanoma populiariesniu stiliumi.

Kultūros naujienos iš pradžių buvo spausdinamos rubrikoje „Kultūra“, o 1994 metais, atsiradus priedui „Mūzų malūnas“, jų dienraštyje dar padaugėjo. Paprastai tai buvo knygų, spektaklių recenzijos, interviu su menininkais apie jų kūrybą. Kultūrinių publikacijų turinys kone vienintelis per analizuojamą laikotarpį nesikeitė. Net stipriai mažėjant jų kiekiui bendrame publikacijų kontekste, kultūrinės aktualijos išliko taip pat dėmesingai aprašomos.

Atskirai kategorijai pagal tematiką priskirtos sporto aktualijos. Iš pradžių jos neužėmė reikšmingos vietos bendrame aktualijų kontekste, nebūdavo spausdinamos pirmuosiuose dienraščio puslapiuose, apskritai daugiausiai tai būdavo trumpos žinutės apie tai, kas, kur ir kada įvyko, neišskiriant atskirų sporto šakų. 1994 metais jau atsirado nuolatinė, didesnės apimties sporto rubrika, kurioje daugiausiai dėmesio skirta krepšiniui. Kasdienė rubrika išliko, o 1995 metais pasirodė ir sportui skirtas atskiras priedas „Sporto arena“. Nuo 1996 metų sporto aktualijos tapo vis reikšmingesnės ir publikuojamos netgi pirmuosiuose dienraščio puslapiuose, pavyzdžiui, „NHL debiutantas tiki savo jėgomis“¹⁸. Ypač daug dėmesio, palyginti su kitomis sporto šakomis, ėmė susilaukti krepšinio aktualijos. Beveik kasdien pirmuosiuose puslapiuose, pradėta publikuoti naujienas, susijusias su šia sporto šaka, pavyzdžiui: „Sabonis aikštelyje išbuvo 50 minučių“¹⁹, „Žalgiris Zagrebe buvo sutriuškintas“²⁰ Taigi sporto aktualijų nagrinėjamu laikotarpiu išaugo.

¹⁸ 1996 metų lapkričio 20 d, nr. 272, p. 1.

¹⁹ 1997 metų lapkričio 17 d, nr. 269, p. 1.

²⁰ 1997 metų lapkričio 11 d, nr. 265, p. 1.

Kitai žinių tematikai priskirtų kriminalinių naujienų kiekis, turinys ir pateikimo forma keitėsi bene labiausiai iš visų šešių teminių grupių. 1990 metais „Lietuvos rytas“ kriminalinių naujienų publikuodavo labai nedaug: dažniausiai tai būdavo informacija apie nelaimingus atsitikimus tik kronikinėmis žinutėmis. Iki 1993 metų kriminalams nebuvo atskiros rubrikos, naujienos apie nelaimingus atsitikimus spausdintos skyreliuose, su kuriais labiausiai siedavosi. 1994 metais dienraštyje atsirado rubrika „penktas puslapis“, kuri išliko iki šiol. Nuo to laiko kriminalinės naujienos pradėtos aprašinėti detaliai bei iliustruojamos nuotraukomis.

Pastebėta, jog naujienos aprašomos taip smulkiai, kad jose dažnai pateikiama netgi teisiškai neleistina informacija. Nesunkiai galima identifikuoti nukentėjusius asmenis, net jeigu pastarieji yra nepilnamečiai, pavyzdžiui, 1996 metų lapkričio 18 d. publikacijose „Kelyje žuvo penki krepšinio mėgėjai“²¹, „Miške rasta žiauriai nukankinta mokinė“²². Šioje publikacijoje akivaizdžiai nesilaikant žurnalistikos profesinės etikos normų buvo atskleisti nepilnamečių asmens duomenys. Abi naujienos spausdintos pirmajame „Lietuvos ryto“ puslapyje. Nuo 1996 metų beveik kiekviename lapkričio mėnesio numeryje pirmajame puslapyje publikuojama bent po vieną kriminalinę naujieną. Pažymėtina, kad jas publikuojant profesinės etikos nesilaikoma ne tik netinkamai pateikiant asmens duomenis, bet ir kitais aspektais. Publikacijos iliustruojamos ir neetiškais nuotraukomis, pavyzdžiui, 1998 metų lapkričio 16 d. straipsnis „Aktoriaus užpuolikai – sulaukyti“²³ iliustruojamas nukentėjusiojo nuotrauka, kurioje jis be sąmonės guli ligoninėje prijungtas prie dirbtinio kvėpavimo aparato. Aktoriui mirus „Lietuvos ryto“ naujiena vėl iliustruojama ta pačia, tik kiek didesnio formato nuotrauka pirmajame puslapyje²⁴.

Kaip rodo tyrimo duomenys, kriminalinės naujienos dienraštyje užėmė vis daugiau vietos – tai dominantanti tema. Tačiau toks kriminalinių naujienų pateikimo būdas atspindi ir dienraščio požiūrį į profesinės etikos normas bei vertybines nuostatas.

²¹ Nr. 270, p.1.

²² Ten pat.

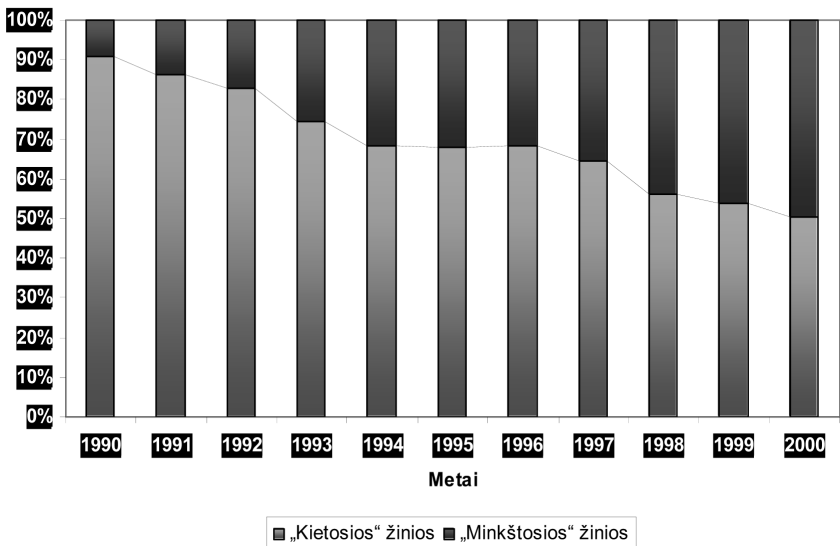
²³ Nr. 268, p. 1.

²⁴ 1998 metų lapkričio 20 d., nr. 270, p. 1.

Kitas naujienų teminis blokas – pramoginė informacija. Šiai kategorijai priskiriamos visos publikacijos, nepatenkančios į penkias anksčiau minėtas kategorijas. Tai – populiarioji kultūra, kelionių reportažai, taip pat informacija apie žymių žmonių gyvenimo būdą. Beveik vien pramoginę informaciją nuo 1995 metų dienraštis spausdino rubrikoje „Margas pasaulis“. Tad pramoginių naujienų imtis iš Lietuvos prilygo tokio tipo naujienų srautui iš užsienio. Apskritai laikotarpio pabaigoje labai padaugėjo pramoginių žinių iš užsienio. Galima tai vertinti kaip išaugusį auditorijos dėmesį populiariajai kultūrai, tačiau jau minėta, kad žinių atrankos kriterijai taip pat koreguoja ir auditorijos interesus – todėl tam tikra prasme dėmesį populiariajai kultūrai galima sieti ir su dienraščio pasirinkta strategija pritraukti kuo įvairesnę auditoriją.

Besikeičiantis publikacijų santykis pagal tematiką atsispindi „kietųjų“ bei „minkštųjų“ žinių santykio pokyčiuose. Jie pateikiami 1 diagramoje bei 2 lentelėje.

1 diagrama. „Kietųjų“ bei „minkštųjų“ žinių santykis 1990–2000 m. lapkričio mėn. (proc.)



2 lentelė. „Kietųjų“ bei „minkštųjų“ žinių kiekis bei jų santykis dienraštyje „Lietuvos rytas“ 1990–2000 m. lapkričio mėn.

Metai	„Kietosios“ žinios	„Minkštosios“ žinios
1990	312 / 90,70%	32 / 9,30%
1991	437 / 86,19%	70 / 13,81%
1992	744 / 82,67%	156 / 17,33%
1993	1391 / 74,27%	482 / 25,73%
1994	2093 / 68,35%	969 / 31,65%
1995	2160 / 67,95%	1019 / 32,05%
1996	2258 / 68,20%	1053 / 31,80%
1997	1980 / 64,68%	1081 / 35,32%
1998	1837 / 56,21%	1431 / 43,79%
1999	1785 / 53,80%	1533 / 46,20%
2000	1603 / 50,35%	1581 / 49,65%

Siekiant nustatyti, kaip „kietųjų“ ir „minkštųjų“ žinių pokyčiai siejasi su atitinkamų publikacijų pagal tematiką pokyčiais²⁵, atlikta koreliacinė analizė. Koreliacinėje analizėje ryšių tarp tiriamų parametrų stiprumą išreiškia Pearson koreliacijos koeficientas (r). Jo reikšmės gali svyruoti nuo -1 iki $+1$. Kuo koreliacijos koeficientas artimesnis reikšmėms -1 ir $+1$, tuo stipresnė priklausomybė tarp nagrinėjamų parametrų. Nuliui lygus koreliacijos koeficientas rodo, jog tarp parametrų statistinės priklausomybės nenustatyta. Koeficiento reikšmė, lygi $+1$, rodo, jog tarp parametrų egzistuoja visiškai tiesioginė priklausomybė (tokios pačios krypties tendencijos), lygi -1 – kad priklausomybė absoliučiai atvirkštinė (priešingos krypties tendencijos).

Reikia pabrėžti, kad tarp parametrų jokių loginių ryšių gali apskritai nebūti (nesąmoninga koreliacija), todėl koreliacijos koeficientų reikš-

²⁵ Imant santykinius dydžius.

mingumą nusako vadinamoji p vertė. Kai jos reikšmė yra mažesnė už 0,05, galima teigti, jog tarp kintamųjų nustatyti koreliacijos koeficientai iš tiesų yra statistiškai reikšmingi. Šios analizės duomenys pateikti 3 lentelėje.

3 lentelė. „Kietųjų“ bei „minkštųjų“ žinių ir publikacijų pagal tematiką koreliacijos koeficientai (r) ir reikšmingumo vertės (p).

	„Kietosios“ žinios	„Minkštosios“ žinios
Politika	$r = 0,8279$; $p = 0,0016$	$r = -0,8279$; $p = 0,0016$
Ekonomika	$r = 0,8216$; $p = 0,0019$	$r = -0,8216$; $p = 0,0019$
Kultūra ir mokslas	$r = 0,7627$; $p = 0,0063$	$r = -0,7627$; $p = 0,0063$
Sportas	$r = -0,6213$; $p = 0,0413$	$r = 0,6213$; $p = 0,0413$
Kriminalai	$r = -0,9465$; $p = 0,0000$	$r = 0,9465$; $p = 0,0000$
Pramoginė informacija	$r = -0,9554$; $p = 0,0000$	$r = 0,9554$; $p = 0,0000$

Koreliacine analize gauti duomenys leidžia išskirti keletą tendencijų. Pirma, visais atvejais tarp „kietųjų“ bei „minkštųjų“ žinių kiekio dienraštyje „Lietuvos rytas“ ir publikacijų atskiromis tematikomis kiekio egzistuoja statistiškai reikšminga priklausomybė. Didžiausias koreliacijos koeficientas yra tarp „kietųjų“ bei „minkštųjų“ žinių ir publikacijų pramogine tematika skaičiaus. Toks koreliacijos koeficientas rodo, kad tarp „kietųjų“ žinių ir publikacijų pramogine tematika kiekio egzistuoja labai stiprus atvirkštinis ryšys. Kuo daugiau publikacijų dienraštis spausdino pramogine tematika, tuo mažiau jame buvo publikuojama „kietųjų“ žinių ir atvirkščiai. Laikotarpio pradžioje pramoginės informacijos laikraštis publikavo santykinai nedaug, ir tuo metu jame dominavo „kietosios“ žinios. Panašus statistiškai reikšmingas ir labai stiprus ryšys nustatytas tarp publikacijų kriminaline tematika skaičiaus ir „kietųjų“ bei „minkštųjų“ žinių. Tai pagrindžia „kietųjų“ žinių skaičiaus mažėjimą tada, kai publikacijas kriminaline tematika dienraštyje pradėta publikuoti dažniau. Ir atvirkščiai, kai tokių publikacijų „Lietuvos rytas“ spausdino santykinai nedaug (1990–1994 m.), „kietosios“ žinios dienraštyje užėmė didesnę dalį viso publikacijų skaičiaus. Kaip rodo analizė, sporto naujienų dienraštyje gausėjimas taip pat susijęs su santykinu „kietųjų“ žinių mažėjimu

ir „minkštųjų“ daugėjimu, tačiau priklausomybė šiuo atveju yra vidutiniška.

Tuo tarpu publikacijų kiekis politine, ekonomine bei kultūrine ir mokslo tematika turi stiprią tiesioginę priklausomybę „kietųjų“ žinių skaičiui dienraštyje. Publikacijos šiomis temomis yra reikšmingos žmonių kasdienėje veikloje, daro įtaką priimamiems sprendimams ir apskritai yra susijusios su objektyviai reikšmingais įvykiais tiek valstybės mastu, tiek pasauliniame kontekste.

Todėl atlikta koreliacinė analizė patvirtino prielaidą, kad *tabloidams* ar net *bulvarinei spaudai* būdingi naujienų atrankos kriterijai ir principai pamažu išbalansavo analizuojamojo laikotarpio pradžiai būdingą turinį, kai aiškiai dominavo „kietosios“ žinios politine, ekonomine bei kultūrine tematika.

Išvados

1. Dienraštis per 10 metų siekė įtikti kuo platesnių interesų – tai yra, kuo didesnei auditorijai. Tai aiškiai atsiskleidžia per pramoginės informacijos ir publikacijų sporto, ypač kriminalų tematika santykinį didėjimą.
2. Auditorijos dėmesiui patraukti pasirenkamas smalsumą tenkinančios visiškai atviros informacijos apie asmenis pateikimo būdas, vertintinas kaip neetiškas.
3. Žurnalistinių publikacijų tematika dienraštyje „Lietuvos rytas“ 1990–2000 metais pasikeitė iš būdingesnės *kokybinei* į būdingesnę *tabloidams*.
4. Svarbiausias visuomenės aktualijas pradėta sieti su asmenimis, stipriai mažėjo probleminės analizės.
5. Vadovaujantis straipsnio įvade apibrėžtu klasikiniu turinio kokybės vertinimo modeliu, nagrinėjamo dienraščio turinio kokybė prastėjo.

LITERATŪRA

1. BUDD, Richard W.; RUBEN, Brent D. *Beyond Media – New Approaches to Mass Communication*. U.S.A, 1988, p. 292.
2. BURTON, Graeme. *Media and Society: Critical Perspectives (Issues in Cultural & Media Studies)*. Maidenhead: Open University Press. 2005, p. 372.
3. DE BEER, Arnold S, MERILL, John C. *Global Journalism: Topical Issues and Media Systems*. Boston, 2004, p. 474;
4. FRANKLIN, Bob. *Pulling Newspapers Apart: analysing print journalism*. New York: Routledge, 2008, p. 304.
5. FRANKLIN, Bob; HAMER, Martin; HANNA, Mark; KINSEY, Marie; RICHARDSON, John E. *Key Concepts of Journalism Studies*. Los Angeles [Calif.] [etc.]: SAGE Publications, 2008, 2005, p. 362.
6. IGGERS, Jeremy. *Good news, bad news, Journalism Ethics and the Public Interest*. Oxford: Westview Press, 1999, p. 179;
7. MCQUAIL, Denis. *Mass Communication Theory – An Introduction*. London: SAGE Publ., 1994, p. 416.
8. MCQUAIL, Denis. *Media performance : mass communication and the public interest*. London: SAGE Publ., 1995, p. 350;
9. PLASSER, Fritz. *From Hard to Soft News Standards: How Political Journalists in Different Media Systems Evaluate the Shifting Quality of News* [interaktyvus]. *The Harvard International Journal of Press/Politics*. [U.S.A.], 2005. [Žiūrėta 2009 m. kovo 3 d.] Prieiga per internetą:
< <http://hij.sagepub.com/cgi/content/abstract/10/2/47> >.
10. SCHECHTER, Danny; MCCHESENEY, Robert W.; BROWN, Jackson Jr. New York: Seven Stories Press, 1999, p. 532.
11. *The International Encyclopedia of Communication* [interaktyvus]. Dresden University of Technology. [Berlin], 2008. Prieiga per internetą:
< <http://www.communicationencyclopedia.com/public/> >
12. WAHL-JORGENSEN, Karin. *The Handbook of Journalism Studies*. New York: Routledge, 2008, p. 472.

Changes of the content's quality in a daily newspaper „Lietuvos rytas“ during the period 1990 to 2000

Rūta Merkytė

Summary

This article analyses an area which is not being analysed in Lithuania often as well as in other countries. Mostly the quality of newspapers content is associated with determinant factors (objectivity, fairness, accuracy etc.) and not linked to the distribution of different topics or balance between the hard and soft news. A daily newspaper “Lietuvos rytas” was chosen because of its huge circulation between 1990 and 2000 as well as for being influential in the formation of public opinion.

Research also involves identifying relationships between the main changes and social, economic, cultural or political context in Lithuania. Due to the fact that the content of newspapers is always closely related to the dominant and essential functions of media system, they are also included in this article.

The percentage of published entertaining news increased dramatically during the period and there was a great decline in a number of political and economic news. Therefore the publications on entertaining news, sports and particularly criminal issues reduced the proportion of hard news. It also allows to observe tendencies connected with a growing number of all soft news in “Lietuvos rytas” throughout the investigative period and approach a question if the newspaper is becoming entertaining or scandals-oriented like a typical *tabloid* in the end of the period instead of being more similar to a *broadsheet* like in the beginning.

If a liberal model is used to assess the orientation of a newspaper “Lietuvos rytas”, the quality of its content remained stable, because the most important factor of evaluation is market-oriented. This means that people's decision to buy the newspaper express their preference to choose such news. Consequently there is a point of a classic evaluation, using the specific critical criterions, which reveals the deterioration of “Lietuvos rytas” content.